

POEZIJA OD A DO Ž

(Anka Žagar. 2012. *Crta je moja prva noć. Izabrane pjesme.*

Izbor i pogovor: Zvonimir Mrkonjić. Zagreb: Matica hrvatska)

S istinskom smo poezijom uvijek na početku. Nerazuvjerivi poklonik stiha bez krzmanja bi mogao supotpisati Heraklitovu sentenciju: *Ne možeš dva puta zagaziti u jednu te istu rijeku, jer prema tebi stalno teče nova voda.* Kada se vraćamo već čitanim stihovima, oni često pokazuju da nisu pročitani – mijenja ih vrijeme, perspektiva, očekivanje, raspoloženje u kojemu im pristupamo. Iz njih stalno izvire nova voda i zapljuskuje nas. Heraklitova mi se rečenica vrzmala po glavi dok sam čitao knjigu *Crta je moja prva noć*, izbor iz pjesništva Anke Žagar koji potpisuje Zvonimir Mrkonjić. Iako mi se činilo da poznajem to pjesništvo, od prve pjesme otvarali su se novi prostori, dotjecala nova voda, izranjale neuočene veze, množili se smjerovi osmišljavanja teksta. Nalazeći u opusu Anke Žagar poeziju od A do Ž (kako sugeriraju autoričini inicijali), ovaj ću prikaz organizirati kao trenutačni glosar u kojemu će se logikom abecede izmjenjivati poetička, retorička, stilska, motivsko-tematska i semantička obilježja tog pjesništva.

Apostrofa

Pjesme Anke Žagar u pravilu su intonirane kao izravno obraćanje, zaziv, molitva, uopće kao dijaloška replika. Ona neprestano otpočinje komunikaciju, pjesmino Ti se mijenja, zamišljeni sugovornik

i njegov zamišljeni iskaz ponekad bitno utječu na izgled teksta, praznine na koje nailazimo ponekad su izvjesno mjesta na kojima zriju i djeluju te tuđe podrazumijevane rečenice. U tom lirskom svijetu oslovljava se odsutno, apstraktno i neživo, sa svime se može razgovarati i intimizirati, npr.:

*dobar dan zidovi, kako ste
bole li vas leđa, zidovi*

*listje listje kaj me mantraš. mučiš. tebe više
nikad neću imati za muža*

Poetska protagonistica komunicira – redom – s rudačom, vjetrom, ružom, arabeskom, kuglom, staklom, svijećom, olovkom, zvijezdom, vodom... Iza sveprisutnoga Ti često se kriju Bog ili anđeli. Apostrofom se pokreće nedoslovna komunikacija koja svijet iznova potvrđuje kao događaj u jeziku.

Bibliografija

Išla i... sve zaboravila (1983), *Onaon* (1984), *Zemunice u snu* (1987), *Bešumno, bijelo* (1990), *Nebnice* (1990), *Guar, rosna životinja* (1992), *Stišavanje izvora* (1996), *Male proze kojima se kiša uspijnje natrag u nebo* (2000), *Stvarnice, nemirna površina* (2008).

Cik-Cak

Ta riječ kojom se označava izlomljena crta oštih zavoja, krojački bod ili pak vijugavo i nepredvidivo kretanje može dobrim dijelom opisati narav stvaralačkog postupka Anke Žagar. Pjesnikinja na različitim stranama prikuplja diskurzivne fragmente, lijepi ih, spaja pa odjednom ono što je prije bilo obično, čak prazno i be-

zlično, počinje značiti, dapače zavoditi i očaravati. U dodir dolaze razgovorni i poetski registar, novinarska i reklamna fraza, standard i dijalekt, dječji i odrasli govor i sl. Kritičari u takvim slučajevima govore o montaži, tehnici kratkog spoja i postmodernističkoj poetici, a Anka Žagar sva ta značenja prikuplja u naoko bezazlenoj riječi, koju – usput – piše bez crtice. *Cikcak* je, kaže, korak, nemiran rukopis, četveronožno pismo: »Jer – cikcak uvijek je sada, jer bježi, ne može se dohvatiti ni uhiti, ne može mu se stati na rep i dokle je god živ, on je čisti elektrokardiogram proljetne radosti [...] cikcakasto [je] tako divno sliveno da nikako ne možeš razaznati tko je u njemu cik, a tko cak.«

Čitatelj

Aktivan i kreativan sugovornik, senzibiliziran za babilonsku pomutnju jezika i njezine posljedice, spreman svoje iskustvo riječi i svijeta provjeriti u susretu s tekstom. U pjesmi »Učila govoriti« autorica gotovo izravno otkriva dobitnu recepcijsku šifru: *čita se u zatvorenom prostoru/ golo ostrugan zid-zid-zid-zid/ što hoćeš vidjeti što hoćeš vidjeti/ sjeti se da ćeš vidjeti*. Čitanje dakle iziskuje izolaciju, oslobađanje od poznatog jezika i stečenog iskustva te imaginiranje nad ponuđenim tekstom.

Epitet

Važno uporište slikovitosti i fantastizacije lirskoga svijeta. Karakterizira, oživljuje, konkretizira, poetizira govor, upućuje na govornikovu senzibilnost. Obično prethodi imenici, ali dolazi i poslije nje. Npr.: *zreli zrak, nasmiješena činjenica, bijeli vjetar, lomna bježna voda, nagnute gladne tamne ribe, bijeli glas, bjeguljava abeceda, drska abeceda, požutjela abeceda, tišinasta haljina, zanjihane praznine,*

brbljajuća ruka, brdovito nebo, grana odškrinuta, panj ulatičen, ruža labirintična itd.

Florilegij

Brojne su biljke, osobito cvijeće, stanovnici lirskog svijeta Anke Žagar – tisa, majčina dušica, zumbul, tamariska, magnolija, mahovina, ruža itd. Dapače, kako je riječ o autorici koja rado tematizira sam čin pisanja, one nerijetko postaju figurativne prisprodoobe jezika te se uz njih vežu metapoetički iskazi: – *suncokret/ bože ne ugasi mi ovu lijepu rečenicu// – dva suncokreta/ (moja rečenica hoda raširenih ruku).*

Guar

Biću tog imena posvećena je čitava zbirka. Iz pjesme u pjesmu lir-ska mu se protagonistica obraća, a dok to čini u njezinim se rečenicama susreću ljubav i strepnja, radost i strah, nada i sumnja. U naslovu zbirke Guar je predstavljen kao *rosna životinja*, u stihovima se pak kaže da ima srebrne šapice, dah te ga se predočava metaforama *vjetar iz obrve, čudesna ruža i cvatuće oko neba*. Precizniji je opis izostao pa ga čitatelj sâm treba zamišljati i oblikovati. Kritičari su ponudili nekoliko pretpostavki: Guar je zapravo »trunkacija riječi *jaguar* kojoj je otpao *ja*« (Mrkonjić), Guar je figura žudnje, »sanjano Drugo« Žagaričine poezije (Pejaković), fantastizirani demon rata i sl. Bilo kako bilo, o važnosti tog bića dovoljno govore stihovi: *GUAR/ on mene gleda/ kao da me nitko/ još nije vidio.*

Hiperbaton

Sintaktička figura kojom se odstupa od neobilježenog poretka riječi u rečenici. Retorička univerzalija lirike Anke Žagar. Ostvaruje

se na različite načine: umeću se riječi između članica sintagme ili vlastitog imena (*miloš nježno reče crnjanski*), stih ili rečenica ponekad počinju enklitikom (se *svila planina*); odgovor biva inkorporiran u pitanje (*kome sam ribama svirala*); dodaju se riječi naizgled dovršenoj rečenici (*ona ruža je labirintična. i zgubi te.*) itd.

Imenik (izvadak)

Adam, Ana, Bog, Eva, Fasbinder, Gregor, Hanžek, Ivica i Marica, Jakov, Jean Arp, Jeremija, Kraljević Marko, Lilit, Marija, Milka, Miloš Crnjanski, Nikola, Sanja, Sara, sv. Franjo, sv. Pavao, sv. Sebastijan, Savonarola, Tobija, Vanda, Vesna Parun, Anka Žagar.

Jezik

U pjesmi »Učila govoriti« nalazi se i strofa: *jezik će prvo malo ubiti/ sve će potom u nj stati/ i mrvice i trupac u ustima*. Radi se o autopoeitičkom iskazu kojim se čitatelja upozorava i potiče. Upozorava da će biti suočen s posve novom upotrebom jezika koja će mu najprije biti posve nerazumljiva (*jezik će prvo malo ubiti*), a potiče da otkrije elemente koda na kojima ta govorna praksa počiva te mu se na koncu obećava da će za taj napor biti bogato nagrađen (*sve će potom u nj stati*). Opus Anke Žagar premrežen je metajezičnim iluminacijama iz kojih se daje deducirati intuitivna pjesnička teorija jezika, npr.: *ne odgovaram za to što govorim, moja slova su stablasta, ne govorim iz usta jer sva govorim*. No lirska je protagonistica u svakom trenutku svjesna svoje jezične ne-moći, ona govori o njoj, stoji pred jezikom »kao pred nekom nepoznatom prijetećom silom – kao Andersenova djevojčica sa šibicama pred neprovidnim elementarnim počelom« (Mrkonjić).

Konkretizam

Važno obilježje stvaralačkog postupka Anke Žagar. U dijelu tekstova ona vidljivo inzistira na propitivanju tvornosti jezika, razdvajanju označitelja i označenoga, uvođenju praznina u pjesmu. Njezino pisanje dijalogizira s jakim lirskim gestama poput one koju nudi severovsko načelo *zvuk diktira smisao*. Budući da su konkretnistički postupci u pravilu združeni s postupcima kojima je moguće pripisivati primarni lirizam, infantilni ludizam ili pak oniričko podrijetlo, događa se stišavanje njihove modernističke energije i tehnološke prirode.

Metafora

Ta figura kojom se prevaljuju velike udaljenosti između fenomena na temelju izmaštane sličnosti osnova je lirskog mišljenja i prikazivanja Anke Žagar. Njome se gradi poetski svijet, predočava teško predočivo, razvija bujna asocijativnost, povezuju raznorodni uvidi i diskurzi. Prednjače eksplicitne metafore (u kojima je prisutno i pravo i posuđeno ime): *more je naš zreli neprijatelj, zavjese/ apokaliptičke moje zastave, duša je bijela lađa, subota – glad puštena s lanca, škrinja si žalosna*. No dosta je i implicitnih (u kojima je prisutno samo posuđeno ime): *bačva neba, večernji krvotok stvari* itd. Žagaričine su pjesme poprišta radikalne metaforizacije – jedna metafora priziva drugu, ova pak sljedeću i čitatelj se u tren oka zatekne u zahtjevnu semantičkom vrtlogu. Metafora je gdje gdje u podlozi dosjetke, npr.: *vuk je pojeo bosnu i hercegovinu a/ slavonsiju nije jer je bila bahata i/ široko se smiješila/ sama na svom površju*.

Nejasnoća

Naša pjesnikinja sustavno radi na nejasnoći, tvrdi Zvonimir Mrkonjić. To je možda najintrinsicnija pogovorna postavka: »U nje

je nejasnoća, hotimična ili nehomična zagonetka, isto toliko rad na nesvjesnom koliko i pokušaj svjesnog usmjeravanja neke nesvjesne priče.« Mrkonjić naglašava da u Žagarićinoj poetskoj praksi nejasnoća može biti »stanovita »razdešenost« smisla na planu scenarija pjesme, pa potom na planu sintakse«. Prisnažio bih: jednako se može ostvariti i pravopisnom ekshibicijom, agramatemom ili paradoksalnim iskazom, npr. *tebe neću spominjati/ jer volim da ostaneš sa mnom/ kamo god se razišli*.

Onaon

Riječ nastala spajanjem zamjenica za muški i ženski rod. Sraslica, sljepljenica koja ujedinjuje muški i ženski princip, omogućuje neočekivane preoblike te istodobno otvara prostor dubinskoj dramtizaciji lirskoga govora i iskonskoj intimi riječi, bića i stvari. Kada se pojavi, sljepljenica je važan interpretacijski signal. Primjeri: *riječinoći, domamir, noćidan, tebemene, teško lijepo, nemavremena, mrtvoplamena, tvoje moje, krozanj* i sl.

Parafraza

Opus Anke Žagar dobrim dijelom nastaje u svijetu tekstova. Aktualizira ih, obnavlja, preispisuje, iskrivljuje, dijalogizira ili se poigrava s njima, osporava ih. Glavnini parafraza predlošci su blijski (*iskoni bje mlijeko/ i slovo bje od mlijeka/ i mlijeko bje slovo*), bajkovni (*djevojčica je sa šibicama jer voli da je priča opisala krug*) ili poetski diskurz (*imala sam ruke nevinije/ od vesne parun a zašto bi se pisalo kako se/ ja zovem*).

Riječ

1. Motiv, tema, biće, sugovornik... Pjesnikinja razlikuje: *bijelo srce riječi, modre isplažene riječi, riječi – sipke lađe, riječ školjku, riječ, crnu*

nevjestu, njezine riječi imaju bijela stopala i ljube kad plešu. Na jednoj strani riječi su krijesnice što svjetleće lete a pristanu li, od sebe se ugase, a na drugoj riječi su kadšto čista protetika/ govorenje unaprijed mrtvih koraka. Radost i tjeskoba. Izazov u svakom slučaju. Riječ u rječniku samo je mogućnost. *Infinitivi su još ličinke, nisu pjesme.*

2. Nova riječ. Izrazito ekspresivan poetem. Oneobičuje govor, upozorava na govornikov rad u jeziku, karakterizira stil. Anka Žagar rabi mnošto neoloških izvedenica. Najčešće su to imenice (*nigdina, njiivoljublje, pjesmište, podnebesje, priljublje, sebetine, svidljivost*) glagoli (*omrziti, odsebiti se, oljubnuti, otiktakati, raznijemiti se, uljubaviti se, upahuljiti se, zasvidati se*), pridjevi (*najsebesvjetlija, brezasta*) i prilozi (*prozoliko, tihotapno, zebičavo*).

Subjekt

Žagaričina protagonistica iskustvo stječe u igri zamjena tijela, jezika, bića, pamćenja i zaborava. Predstavlja se kao snuždena pastirica, djevojčica sa šibicama, kći, šutjelica, kaže da je ponizna, moćna i stablasta, poručuje *ja sam kovani novac i bit ću ti kazaljka*. Njezina se perspektiva mijenja, a subjekt se u tom polilogu izlomljenih asocijacija – kako tvrdi Mrkonjić – »dramatizira do višeglasnosti«; njegova »razsredištenost' autentično je lirsko stanje«.

Šuma

Čitava pustolovina počinje pjesmom »Šuma«, koja je uokvirena proturječnim tvrdnjama – otvara se stihom *napišem šuma i bude šuma*, a zatvara stihom *napišem šuma i nije šuma*. Suočavaju se dakle vjera u snagu jezika, upravo u to da pjesnik – na sliku i priliku Božju – jezikom stvara svijet s jedne strane te spoznaja da čovjek (iako

sav u jeziku i od jezika) ne može upravljati riječima s druge strane. Moglo bi se čak kazati da se između tih dviju tvrdnji smjestila događajnost ove poezije, da se između njih kreće lirska protagonistica, a oko nje rastu stabla i grane, pada lišće, pjevaju ptice, kruže zvijeri. Šuma je metafora nepoznatog svijeta, kreacije i jezika kao prostora vječnog započinjanja.

Točka

U zbirci *Nebnice* pojavljuje se znakovit stih: *točka ti si najveća usamljenost na svijetu*. Ako vam on odjekuje u glavi dok čitate poeziju Anke Žagar, nesumnjivo ćete uočiti da je taj pravopisni znak prilično rijedak. No kada se pojavi, obično obilježi čitavu pjesmu, oblikuje joj strukturu i smisao. Njezina točka prekida iskaz na neočekivanim mjestima, cijepa sintagme, mrvli govor lirske protagonistice, npr.:

*rekla sam. da nije
mimikrija. kad rascvalo. se zvoniste. niz
jezero. odgrnuto. [...]*

Smisao tako »aranžiranog« teksta uistinu se sjenči osjećajima samoe, tjeskobe, zebnje i straha. Doduše u Žagaričinu opusu puno je prisutnija obratna strategija – potpuno izostavljanje pravopisnih znakova i dosljedno označavanje malim slovom svih stanovnika svijeta pjesme. U slučaju te autorice moguće je govoriti o privatnom pjesničkom pravopisu. Njezina poraba interpunkcijskih znakova uvijek je stilematična. Kada se pojave zarezi, oni naznačuju uposebljenu ritmičku, sintaktičku i semantičku razdiobu pjesme. Kada upitnik prethodi pitanju (*?tko je noćas stao na stepenice*), ortografski je egzotizam nezaobilazan hermeneutički signal. »Slijed i prekid supostoje kao dva međusobno zamjenjiva načina.« (Mrkonjić)

Usmenost

Nezaobilazan sastojak Žagaričine lirike. Njezina *pastirica jede snijeg i vunu s izvora*. U brojnim pjesmama očiti su tragovi usmenoga iskustva i frazeologije bilo u pojedinim izrazima bilo u parafrastričnim aluzijama na usmenu poeziju, gnomski kôd i njima svojstvene retoričke konstante. Narečena *pastirica* oživljava govornu energiju temeljenu na ritualnim, gotovo bajalačkim ponavljanjima izraza ili istolikih sintaktičkih cjelina (*bodilja vodilja riba samoubojita*), na reduplikacijama koje naglašavaju sintagme ili njihove dijelove (*već odlazi fleka/ od olovke od kemijske od smijeha masna/ od rđe svakoja-ke, od života nespretna/ evo odlazi fleka*). Tragove gnomskog kôda asociraju stihovi poput *iz bijela brašna crni kruh umijesila*, a ritam brojalice ili brzalice oponaša primjerice sljedeći ulomak: *i tanko je platno/ tiho je plaho/ zvijer tako spava/ oko u uho/ blago je hitro/ ljupko u gipko/ ne odveć dugo/ a onda GUAR*. Aluzivno prizivanje usmene kulture uglavnom je samo jedna od strategija višestruko kodiranog teksta.

Zvučnica

Fonetska gesta. Iako izbjegava klasičnu rimu, pjesnikinja nerijetko inzistira na zvukovnoj asocijativnosti kojom stvara napetost između zvuka i smisla. U podlozi zvučnica su figure dikcije poput rime, asonance, aliteracije, paronomazije, anagrama, onomatopeje i sl. Primjeri:

*u valjak je valjaš za uzglavlje
čist sluh, ni od čega tkanje/ ples tih, stih
pisati je pustiti se pasti
svi mrtvi nudisti isti isti*

Žar-i-gar

Leksički ekskluzivitet Anke Žagar iz pjesme »Neka tigrovi spavaju« koji se izvorno i odnosi na tigra – *sapet je u kožu koja je žar-i-gar*. K tome taj izraz priziva stih iz jedne druge pjesme *tiguar je gar*, već spomenuto ime *GUAR* te u sebi krije autoričino prezime: *Žagar*. U tom se samoupisivanju susreću tekst i svijet, nebnice i stvarnice, cik i cak, govor i tijelo.

(*Vijenac* br. 496, 7. ožujka 2013)